

УДК 070(477.83/.86):821.161.2.09]”19”

Мар'яна КОМАРИЦЯ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-1237>

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник

Львівська національна

наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: komar_mar@ukr.net

ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА СОФІЇ ПАРФАНОВИЧ: СЛОВО – ЛЮДИНА – ДОБА

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-14](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-14)

Проаналізовано публіцистичний та літературний доробок Софії Парфанович – лікарки, письменниці, публіцистки, редакторки, громадської діячки – в контексті інтердисциплінарності. Її активна громадянська позиція як однієї з очільників Українського протиалкогольного товариства «Відродження», члена Українських лікарського та гігієнічного товариств, Наукового товариства імені Шевченка спонукала до просвітницької діяльності в галицькій міжвоєнній пресі. Вона співпрацювала з часописами «Відродження», «Жіноча Доля», «Лікарський Вістник», «Народне Здоров'я», «Нова Хата» та ін. На їх сторінках публікувалися статті, замітки, дискусійні матеріали про здоровий спосіб життя та правильне харчування, шкідливість тютюну й алкоголю, особливу увагу було звернено на жіноче здоров'я і догляд за дітьми. Низка опублікованих матеріалів була на помежів'ї публіцистики й літератури. Суто літературні твори – оповідання, новели, нариси, сюжети для яких С. Парфанович черпала переважно з досвіду професійної лікарської діяльності. Їх першодруки були у пресі («Назустріч», «Діло» та ін.), а згодом увійшли до збірок «Ціна життя» (Львів, 1937) та «Інші дні» (Авгсбург, 1948) і стали резонансним явищем в українському літературному середовищі. У статті простежено широку рецептивну панораму – рецензії, опубліковані 1937 р. в часописах «Дзвони», «Жіноча Доля», «Нова

Зоря», «Нова Хата», «Українська Книга» авторства М. Гнатишака, О. Дучимінської, О. Моха, М. Рудницького, відгуки Ю. Шерехата В. Несторовича доби МУРу. Критики відзначали, що в першій збірці домінують «обсервації з життя», а в другій – пізнання його закономірностей з філософсько-психологічним поглибленням. Міжрецензійна полеміка проаналізована на компаративній основі, відмінності в підходах з'ясовано світоглядним і гендерним факторами, наголошено водночас на виразному національному началі творчості письменниці.

Ключові слова: *Софія Парфанович, галицька міжвоєнна преса, лікарська справа, абстинентство, літературна критика, інтердисциплінарність.*

Постановка проблеми. Суспільні процеси хоча й охоплюють широкі народні маси, однак визначальним чинником у них зазвичай є особистості, здатні започаткувати й розвинути певний напрям діяльності. Серед них – С. Парфанович: лікар за фахом, вона прагнула змінити побут українського населення, перш за все селян, через просвіту. Одним із провідних напрямів її діяльності була боротьба з алкоголізмом та курінням, бо ці шкідливі звички масово руйнували не тільки здоров'я, а й мораль та економіку українців. Публікуючи на шпальтах преси численні матеріали про те, як зберегти власне здоров'я та своїх дітей, правильно одягатися, харчуватися, про потребу вчасно звертатися до лікарів, вона суттєво вплинула на процеси суспільного оздоровлення. Трибуною для цієї діяльності була переважно преса: якщо фахові медичні розвідки С. Парфанович публікувала у «Лікарському Віснику», то на шпальтах «Відродження», «Діла», «Жіночої Долі», «Народнього Здоров'я» та інших популярних видань вона систематично вела просвітню медичну роботу. Її оповідання і новели, позначені драматизмом і життєвим досвідом лікарки, теж друкувалися у пресі, а в 1937 р. увійшли до збірки «Ціна життя» як «спізнений дебют», за висловом письменниці. Слово, зокрема літературне, стало тією призмою, крізь яку С. Парфанович змогла висловити складні філософські питання – духовної вартості життя людини, її призначення, морального вибору в екзистенційних ситуаціях. Незважаючи на критику чи нерозуміння сучасників, вона залишалася вірною своїм переконанням, свідчення чого – проаналізовані у статті полемічні матеріали.

Мета дослідження – на основі інтердисциплінарного підходу простежити домінантні риси у творчості С. Парфанович у різних жанрах – публіцистиці, художній творчості та полеміці, ввести її у контекст тогочасного суспільно-політичного та культурного життя, окреслити, як фах лікаря впливав на специфіку творчої та просвітньої діяльності.

Об’єктом дослідження є літературні твори С. Парфанович, її публіцистичні та просвітні статті у галицьких періодичних виданнях 20–30-х рр. ХХ ст., рецензії на оповідання й новели письменниці, а також полемічні матеріали в пресі того часу, що стосувалися її громадської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Літературна та медична діяльність С. Парфанович не була поза увагою її сучасників у Галичині та діаспорі. У 1990-х рр. увага українських науковців була звернена на реабілітацію духовного спадку тих, кого репресувала радянська система. Біографія, публіцистична й редакторська діяльність С. Парфанович висвітлена в низці енциклопедій, медичних збірників, виданні «Українська журналістика в іменах» (1995; 1996). Специфіку творчої манери письменниці у контексті її лікарської діяльності розкривають передмови до еміграційних видань новел письменниці авторства Володимира Несторовича та Юрія Шереха. У 1999 р. вийшов спеціальний випуск «Лікарського збірника» [6] на пошану С. Парфанович з нагоди 100-ліття від дня її народження, що святкувався роком раніше. До нього ввійшли не тільки статті, які всебічно висвітлювали її професійну діяльність, життєвий та творчий шлях, а й автобіографія, вибрані публікації (медичні, публіцистичні, літературні) ювілянтки. Того ж року вийшла друком стаття Лариси Табачин «Художня проза Софії Парфанович» [38], значно більше уваги науковці приділяли дослідженню новел письменниці доби МУРу, зокрема, в контексті української еміграційної прози їх аналізували Світлана Лушій [7] та Володимир Супрун [37], публікаціям абстинентської тематики присвячена розвідка Людмили Яременко «Інтерпрофесійні культурно-просвітницькі комунікації доктора медицини С. Парфанович» [40] та ін. У статті вперше розглядається взаємозв’язок між медичною, публіцистичною та літературною спадщиною С. Парфанович у пресових публікаціях авторки міжвоєнного двадцятиліття на основі міждисциплінарного підходу.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна база статті ґрунтується на комплексному підході до об'єкта дослідження, використанні аналітичного, бібліографічного, компаративного, герменевтичного та історичного методів на тлі міждисциплінарного підходу. Методологічний плюралізм сприяє різноаспектному висвітленню фахової, громадської та літературної діяльності С. Парфанович, результати якої відображені крізь призму пресових публікацій у галицьких часописах 20–30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Софія Наталія Парфанович належала до тієї когорти талановитих жінок Галичини, на чю долю випало не тільки бути свідком суспільних катаклізмів ХХ ст., а й перетворювати світ довкола себе, творити нову дійсність у нестерпних, здавалося б, умовах, навчати, виховувати і передавати свій досвід нащадкам, зберігаючи з майже мікроскопічними деталями події та обставини тогочасся. Сміливість, що спонукала Софію не слідувати за суспільними стереотипами, а формувати нові канони, дісталася їй як цінний спадок від батька. Вона народилася у сім'ї службовця австрійської залізниці Миколи Парфановича, що займав доволі поважну посаду, він зумів не тільки забезпечити усім дітям здобуття вищої освіти, а й показати світ, маючи право тричі на рік безкоштовно здійснювати мандрівку з родиною теренами Австро-Угорщини. Шляхетське коріння (йдеться про рід герба Сас) спонукало батька потурбуватися як про освіту доньки, так і сформувати цілісний світоглядний комплекс, що базувався на ідеях внутрішньої моральної сили, сміливості в обстоюванні своїх переконань і водночас самопожертви. Згадується у цьому контексті розповідь Наталени Королеви з автобіографічної повісті «Без коріння»: батько наголошував їй, що причетність до давнього роду зобов'язує дотримуватися освячених віками традицій і обов'язків, перш за все – захищати скривдженого та допомагати йому в потребах. Тож коли синові нагадують про посвячений меч, то донька шляхетського роду повинна нести у бій свій дух та здібності. Не випадково свої перші прозові твори С. Парфанович іноді підписувала псевдонімом Наталя Сас. Батько, Микола Парфанович, теж засвідчив особистим прикладом ідеали служіння: як дипломований інженер під час урядкування ЗУНР виконував обов'язки заступника міністра залізниць.

Дитинство Софії минуло у Львові: тут вона здобула гімназійну освіту, з початком Першої світової війни переїхала з родиною до Відня, в 1917 р. стала першою студенткою-українкою медичного факультету Львівського університету, однак у 1918 р. змушена була емігрувати до Праги, де студіювала медицину впродовж 1923–1925 рр. Повернувшись 1926 р. до Львова, завершила тут навчання дипломом доктора медицини. Робота лікарем у «Народній лікарниці», згодом – приватна практика, участь у товариствах, зокрема в Українському гігієнічному товаристві, протиалкогольному товаристві «Відродження», численні статті медичної тематики у галицькій пресі спонукали водночас до нових форм вислову. «До літературної творчості привів нашу авторку довший шлях її ранньої праці пером у ділянці популярно-медичній і науковій. Її книжки, монографії і статті, в яких вона розглядала різні питання, зокрема з обсягу гігієни, становлять поважний дорібок розміром біля тисячі сторінок друку», – зазначав Володимир Несторович у передмові до книги С. Парфанович «На схрещених дорогах» (Чикаго, 1963) [9, с. 8]. Незважаючи на цінність своїх освітніх і публіцистичних матеріалів, С. Парфанович відчувала водночас потребу іншої, мистецької, форми вислову своїх життєвих вражень, емоцій та спостережень. Тому справді: «Від писань медичного публіциста і науковця швидкий і легкий був перехід С. Парфанович до белетристики». Такий своєрідний медично-мистецький синтез не був новим в українській літературі: «Очевидно – талант зголошується спонтанно, незалежно від професії. Людина з письменницьким хистом не може не писати, не може не виявити того, що виношує її творча душа. [...] Складне життя і хвилюючі події мають свій кольор, свій смак і притягальну силу. Особливо живо спроможен на те все реагувати лікар. Він бо привик спостерігати все, так би мовити, під мікроскопом. Отож ряд лікарів-письменників прикрасив сторінки світової літератури. Згадаймо А. Чехова, А. Конана Дойля, Л. Селіна, А. Мунте, А. Кроніна, В. Зомерсета-Могема. Та й у нас були: Т. Окуневський, Ю. Липа, В. Кархут, а тепер є В. Коротич» [9, с. 7]. Свідченням своєрідної творчої естафети і водночас визнання мистецького таланту можна вважати слова Юрія Липи, сказані в розмові на адресу Софії Парфанович з приводу її книжки «Гігієна жінки», що, аби написати таку книжку, треба бути справжнім письменником.

Ці слова є своєрідним ключем до розкриття багатогранного таланту С. Парфанович – лікарки, письменниці, громадської діячки, редакторки. Вона прагнула піднести освітній рівень і добробут своїх земляків, витягнути їх із темноти забобонів, упереджень, які руйнували їх здоров'я, а часто і життя. Співпрацюючи з редакціями часописів «Відродження», «Жіноча Доля», «Лікарський Вістник», «Народне Здоров'я», «Нова Хата» та ін., С. Парфанович друкувала численні просвітні матеріали, назви яких зазвичай починалися словами: «Як...» або «Як правильно...».

Запорука міцного здоров'я – це здоровий спосіб життя, без шкідливих звичок, перш за все алкоголю й тютюну, саме тому лікарка і письменниця присвятила значну частину свого життя разом із чоловіком Пилипом Волчуком роботі в протиалкогольному товаристві «Відродження». Історія його сягала початку ХХ ст.: засноване 14 лютого 1909 р. у Львові, у 30-ті рр. воно здобуло «друге дихання» і налічувало 18 філій, 122 гуртки, в яких працювали понад 6400 членів. Упродовж 1929–1936 рр. С. Парфанович була членом, згодом – головою товариства, у 1933–1937 рр. – головним редактором однойменного журналу, перші два річники якого вийшли в Рогатині п. н. «Ми молоді» (1928–1929) за редакцією Миколи Чайковського та Юліана Каменецького, який згодом був одним із найактивніших авторів «Відродження».

Публіцистичний талант С. Парфанович увиразнюють передові статті цього ілюстрованого журналу. У публікації «Як повинні виглядати наші філії і кружки?» порушено комплекс актуальних організаційних питань: свідомої, а не ситуативної участі в товаристві, регулярної сплати членських внесків, витривалості в обіцянці відмови від алкоголю. Адже не були рідкістю ситуації, коли під впливом палкої промови слухачі масово заповнювали заяви, в яких, зокрема, зобов'язувалися заплатити членські внески (2 зол.), заява «мандрувала до Львова», а заявник не знав про таку умову або ж не хотів платити. З обітницею відмови від алкоголю теж траплялися колізії – відродженці «з початку нишком-тишком, а далі і явно починають пити» [29, с. 2] на радість ворогам товариства. Тому організатори місцевих осередків повинні прискіпливіше добирати членів, вести облік коштів, виключати тих, хто дискредитує абстинентську ідею, самостійно вести просвітницьку діяльність, не чекаючи, коли приїде хтось із централі.

У новорічній редакційній статті «Два місяці» С. Парфанович сформулювала завдання, які мали бути пріоритетними для товариства. Підводячи підсумки зробленого за попередній рік, вона відзначила активний розвиток мережі місцевих осередків, залучення до них молоді. Актуальною на той час була боротьба з новим протIALкогольним законом польського уряду: громади мали провести плебісцити, згідно з результатами яких у селі була дозволена чи ж заборонена корчма. І хоча із 402 плебісцитів 300 були уневаженні владою – «не слід опускати руки. Разом з коршмарем мусить до села спровадитися гурток “Відродження”. Мудрі люди кличуть негайно лікаря, коли в них появиться хороба» [13, с. 1]. У статті наголошено на потребі особливої активності в січні–лютому, коли після Різдвяних Свят тривають м'ясиці з весіллями і, відповідно, відзначається надмір алкоголю. Ця тема конкретизована в наступному числі: «Ваше село чи місто мусить загомоніти відродженецькою піснею, заговорити тверезими словами з аматорської сцени, читальняного вечорка, викладу. Ваші душі мусять бути відкриті для добра і світла, а повні сили до боротьби з теміню. Ви мусите запалити в собі вогонь жертвенности» [17, с. 18]. Тож, як логічний підсумок цих змагань, березень був місяцем загальних зборів діяльності «відродженців»: делегати з філії обговорювали звіт про діяльність товариства й обирали нову головну раду. С. Парфанович, голова товариства, відзначала прикрий факт зменшення надходжень від членських внесків, що обмежувало можливості для просвітньої діяльності. Вона також неодноразово наголошувала на вимозі цілковитої відмови від будь-якого алкоголю, бо нерідко члени товариства вважали, що трохи пива чи вина не є порушенням даної при вступі обіцянки [24].

Нерідко суспільні стереотипи впливали на руйнування здоров'я: наприклад, що куріння – це ознака «справжнього чоловіка», і хоч на початках майже усі хлопчики відчувають природну відразу до тютюну, але хто «вчиться» курити, намагається видержати всі муки та прикrostі, щоби тільки стати курцем, як його товариші та ровесники» [23, с. 96]. А коли зрозуміє всю згубність цієї звички, вже не може від неї відмовитися. Йдеться не тільки про шкідливість для здоров'я, а й збиток для майнового стану родини. Реклама ж тютюнових виробів велася доволі активно, оскільки дохід від продажу цигарок був значним внеском до бюджету країни.

С. Парфанович, пропагуючи здоровий спосіб життя, не менше увагу звертала на потребу раціонального харчування: вживання їжі овочів, ягід та фруктів, використання їх для приготування соків і варення, а не алкогольних напоїв, насаджування фруктових дерев біля хати замість верб і осик, а на городці біля хати – шпинату, салати, капусти. Проблема полягала у відсутності не тільки знань, а й ініціативи, в певній психологічній інертності, шкідливому переконанні селянина, який «все, чого не вживали діди-прадіди, вважає за зайвий прибаг», і тому традиційно харчується в основному картоплею, кукурудзяною кашею і хлібом. Докладніше ця тема в практичному аспекті розвинута у статтях С. Парфанович «Овочі і ярини на службі людського здоров'я», «Як використати і зберегти овочі і ярини?», у низці книг [20; 22], а також відчитів, зокрема в Союзі Українок, про який інформував щоденник «Діло» [31].

Редакція «Відродження» намагалася висвітлити абстинентські рухи в інших країнах, перш за все – «сухий закон» у США, що діяв упродовж 1920–1932 рр. У статті «Що діється в Америці?» С. Парфанович акцентувала увагу на успіхах у перші роки цього урядового рішення – зменшенні таких хвороб, як туберкульоз, рак, цироз печінки, піднесенні добробуту населення, розвитку економіки, що були, однак, тимчасовими. Поступово, з розвитком контрабанди («пачкарства»), тобто ввезення нелегального алкоголю з країн Західної Європи і власного виробництва у підпільних цехах, економіка почала занепадати, розвинулося безробіття – і ці процеси авторка схильна була трактувати виключно з абстинентської позиції, а не загальноекономічної: «Вороги прогібіції найшли двох знаменитих приятелів, союзників в боротьбі з тверезістю, а саме: кризи і безробіття. Наслідком кризи наступило загальне зубожіння, упадок промислу, безробіття. І що бачимо? Усі статистики виказують зворот до гіршого, зріст злочинності, зріст захорінь, зубожіння, коротко: цілковите відвернення образу, який ми бачили зараз після введення прогібіції. Безробіття стало загальною світовою катастрофою. Але вороги прогібіції приписують якраз їй причину одного й другого тоді, коли вони не мають зі собою нічого спільного» [27, с. 6]. Зрештою, як відомо, на початку 30-х рр. ХХ ст., з приходом до влади демократа Франкліна Рузвельта, «сухий закон» був скасований у грудні 1932 р. 21-ю поправкою до Конституції

США, введеною в дію у січні 1933 р. – саме в час публікації цитованої статті. Тож висновок про те, що «сухий закон» у США – це великий експеримент епохи, запровадження якого було складним, а скасування може бути ще важчим, засвідчує контрroversійність проблеми та потребу пошуку варіативних шляхів її вирішення.

Певна однобічність в інтерпретації фактів суспільного життя була приводом до конфліктів між редакціями галицьких часописів. Так, у ч. 237 «Діла» 1932 р. вміщено статтю «Дещо про анонси й анонсовий принципіалізм» – відповідь на докори редакцій «Нового Часу» та «Відродження» за публікацію статей, потрактованих як рекламу куріння (Хліборобство і годівля тютюну. Ч. 231; Актуальна справа. Ч. 233; Як поширювалось курення тютюну. Ч. 235). Сутність ситуації з'ясовує стаття «Злочинна рекляма» у журналі «Відродження». Фінансова криза в Польщі скоротила обсяги купівлі тютюну та тлі антинікотинової пропаганди, тому «польський тютюновий монопол» розгорнув пропаганду куріння в польській пресі, а також намагався залучити до неї українські газети: «Представник монополю п. Чарножил явився в редакціях деяких укр. часописів та вручив їм текст таких самих статей, як в польській пресі, тільки з тим, що вони можуть дещо поправити чи змінити, ну і... 640 зол. на руку. [...] Та ніодин часопис не прийняв тих статей. [...] Одиноке “Діло” прийняло їх та помістило, правда, в доволі зміненому вигляді та, як опісля дискусії ми довідалися, в анонсовій частині, за яку не відповідає редакція» [5, с. 138–139].

Редакція «Діла» заперечила факт підкupu, а привід до конфлікту схильна була вбачати не в концептуальному, а в особистісному факторі: відмові публікувати рекламу лікарської фірми С. Парфанович, надіслану через польське бюро оголошень. Ну і принагідно нагадала письменниці факти її відкритого співробітництва з радянофільськими «Новими Шляхами», що не заважало одночасно «рекламувати себе в українській національній пресі» [3, с. 3]. Важко ствердити чи спростувати звинувачення, висловлені на адресу «Діла», однак в одній зі згаданих статей зазначено: «Загальний погляд, прийнятий лікарями, що тютюн сильно шкодить, але тютюн – це безперечна правда, якої заперечувати ніхто нині не стане, у ніякій мірі не може рівнятись щодо свого шкідливого впливу з такими наркотиками, як опій, поширеними віддавна на Сході. Ділання тю-

тютюну розкладене на роки, і коли організм звикне до нього, тоді не тільки людина не відчуває його шкоди, але навіть повільно звикаючи до нього, почуває себе ніяково, інколи й нездорово, коли хоче зірвати з цією звичкою» [1, с. 6]. Тож загальновідомий факт звикання до куріння не є аргументом супроти думки лікарів про його шкідливість, а навпаки, її підтвердженням. Цікаво, що «Відродження» покликається навіть на польську газету «Chwila», яка таке пояснення «Діла» «підняла на сміх». Ситуація була неоднозначною з огляду на друкарську верстку сторінок, на яких були опубліковані кілька статей про історію тютюну, його поширення в Європі, вплив на економіку окремих країн: «...аж з дискусії ми довідалися, тому що поміщений матеріал мав вигляд солідних статей, відмежованих від анонсів двома грубими чертками і широкий загал, необізнаний з друкарською технікою, не міг і додуматися, що це є анонс. Та хочаб це й був анонс, міщення його в нашій пресі є щонайменше прогіхом. На це звернули увагу “Діла” інші часописи (“Новий Час”, “Громад. Голос”, “Народня Справа”, “Рада” і ін.), осуджуючи такий поступок, а наше товариство, єдино компетентне до судження поступків, які шкодять нашому рухові та підкопують його підстави, – вислало листа, в якому нап’ятувало такий поступок “Діла” і заповіло, що буде поборювати часопис, який містить таку пропаганду» [5, с. 139].

Редакція «Відродження» систематично моніторила українську пресу на предмет явної чи прихованої реклами алкоголю й тютюну, друкуючи ці матеріали як окремими статтями (І. К. «Що приносить наша преса на Різдво?», Ів. К. «Огляд преси»), так і під спеціальними рубриками на кшталт «Різне». Стаття «Слово в прикрій справі» інформувала про те, «які товариства і як забавляли своїх гостей та як їх напували» [16, с. 20]. У центрі уваги опинилася «Рідна Школа»: мовляв, на початку ХХ ст. товариство було серед активних пропагаторів ідеї тверезості, а в 1936 р., за висловом «Відродження», «пили, як за давніх часів, наступили згіршаючі сцени, закінчені поготівлям, лічницею і т. д.» [36, с. 171]. Факти були настільки резонансними, що написав про них не тільки протиалкогольний журнал, а й газети «Голос Нації» та «Громадський Голос».

Іноді ревність «відродженців» справді набувала надто радикальних проявів, як-от у випадку докорів на адресу авторки публі-

кації «Як накривати стіл» у «Новій Хаті», в якій ішлося лише про те, як правильно ставити «чарки для вина чи інших напитків» [11]. Це стало підставою для необгрунтовано жорсткої критики: «Авторка статейки і редакція не повинні забувати за ті всі лиха, які від віків зазнавала українська жінка від своїх чоловіків-п'яниць. [...] А в повищій статейці авторка мала таку гарну нагоду сказати кілька слів в користь протиалькогольної гостини, мала нагоду пригадати громадянству про цей новий, такий гарний та корисний звичай» [10].

Не всі схвально ставилися до активної позиції товариства «Відродження», свідчення чого – стаття «Лають нас... (У відповідь Вістникові і всім, що їм дошкулює наша “нагінка”»». С. Парфанович, на той час голова товариства, вбачала одну з причин цієї полеміки в неприязні до власної особи, тому не без іронії зауважувала: голову «“Паню Др.” можна на перших загальних зборах просто не вибрати – і край! (Увага, найближчі загальні збори з кінцем березня! Запрошуємо всіх охочих обняти головство!)» [16, с. 21]. Зрештою, того ж року вона склала з себе повноваження очільниці «Відродження», опублікувавши відповідну заяву [25], разом із нею залишили провідні пости в товаристві її чоловік та кілька інших діячів.

С. Парфанович зосередила свою увагу на темі медичної про-світи в журналі «Народне Здоровля», що «був зорієнтований на населення міста і села, а саме – менш освічених та бідніших верств, які найбільше потребували медичної допомоги і порад. Однак, як стверджувала редакція, річний досвід видання показав, що журналом “Народне Здоровля” зацікавилася в першу чергу село, тому більшість його матеріалів (особливо тих, що стосувалися гігієни) стали “справжнім учителем народного здоровля” саме для селян» [34, с. 679]. Редакція практикувала випуск тематичних чисел, присвячених боротьбі з туберкульозом, з алкогольною та нікотиновою залежністю, профілактиці й лікуванню інфекційних хвороб, догляду за житлом, гігієні матері й дитини, влітку – відпочинку, зокрема курортному. Автори вбачали головне завдання журналу в тому, щоб запобігти хворобі, застерегти від потенційних небезпек, адже популярні у пресі тематичні сторінки мали випадковий, а не системний характер, і висловлювали сподівання, що часопис буде

радо прийнятий всіма, кого цікавить власне здоров'я і своїх дітей. Редакція також зверталася до читачів із проханням популяризувати видання серед друзів і знайомих.

Статті С. Парфанович у «Народньому Здоровлі» присвячено переважно елементарним правилам догляду за здоров'ям жінки та дитини («Смертність немовлят», «Про запаління жіночих грудей», «Гігієна жінки у літі»), особливу увагу вона звертала на потребу дотримання гігієни. Як лікар-гінеколог, авторка попереджала породіль про небезпеку важкої праці після пологів, необхідність вилежатися: «Робота важна, це правда, але вона була й буде завжди, а здоровля втратите раз і більше не відзискаєте» [12]. Не менш важливим був правильний одяг: нерідко жінки, мочачи коноплі чи перучи білизну, стояли годинами босі в холодній воді, а в спекотні жнива пов'язували голову теплою хусткою, тож традиції могли непоправно шкодити здоров'ю. У процесі емансипації та зростання кількості жінок-медиків, у селах почали з'являтися акушерки: С. Парфанович розповідала про випадки їх «ідеологічних сутичок» з місцевими бабами-повитухами, наголошувала, що досвід без освіти, помножений на забобони, нерідко є згубним. Деякі її публікації були доволі резонансними в тому сенсі, що про теми, які зараз відкрито дискутуються, писати й говорити тоді було не прийнято. Наприклад, у статті «Що таке “матиця” і чому вона обсувається» йдеться не тільки про суто медичні питання, а й спростовується столітній міф про те, що цей орган може начебто блукати тілом, причому не тільки жінки, а й чоловіка: «Тільки ж чоловіки і жінки, не вірте, наче б по вас що ходило, бо нема такого наряду в людському тілі, щоб собі мандрував, де йому вподоба» [28]. Тут помітний відгомін давніх уявлень про природу психічних захворювань – відому ще з античних часів т. зв. «блукаючу матку». Як і на сторінках «Відродження», у журналі «Народне Здоровля» йшлося про шкodu тютюну та алкоголю («Як куріння тютюну впливає на травлення»). Багато просвітніх статей медичної тематики – «Бережіть дітей від алькоголю», «Біль голови», «Між забобонами і правдою» – були передруковані (з відома чи без відома авторки) в 1943 р., під час німецької окупації, в таких виданнях, як: «Дзвін Волі» (Біла Церква), «Коростишівські Вісті», «Костянтиноградські Нові Вісті», «Наші Вісті» (Любомль), «Нове Життя» (Первомайськ), «Новий

Час» (Вознесенськ), «Ружинський Вістник», «Український Голос» (Луцьк), «Уманський Голос», «Холмська Земля».

С. Парфанович іноді використовувала літературну форму, намагаючись через простий, але буденний сюжет донести до читачів елементарні правила охорони здоров'я. Наприклад, в оповіданні «Курець», незважаючи на утилітарний характер, виразними є психологізм і літературна техніка. У центрі твору – постать чоловіка, що курить у хаті та сумує через негоду, яка не дає працювати. В цей час сипляться на нього докори від жінок, адже маленька дитина рачкує по брудній долівці, а гроші йдуть із димом із сім'ї: «Або ти турбуєшся, як чого нема? Ти коби закурив та за тютюн жидові гроші відніс, а решта тобі байдуже, хай жінка турбується. А мені аж голова в'яне! От, кажеш, слота та студінь. Правда твоя. А Стефан пішов до школи босий, бо нема за що черевичат купити, але про це тобі байдуже, що дитина в студені зубами дзвонить!» [15, с. 6]. В оповіданні помічаємо цікаву гендерну помилку авторки: оповідач – чоловік, однак присутня в хаті особа, крім його жінки, – це свекруха. Насправді ж, могла би бути присутньою тільки його матір або теща, бо свекруха могла би бути присутньою, якби оповідачем була жінка.

Подібний дидактичний характер, втілений через розлогіший сюжет, має оповідання з життя гірників «Над рікою», в якому йдеться про шкоду пияцтва. Події відбуваються на Підкарпатті (тепер – Закарпаття), серед робітників сольової шахти. Головні персонажі, молоді Маргіта та Геза, весь свій заробіток пропивають у шинку, а коли гроші закінчуються, Маргіта на вимогу коханця допомагає йому вбити і пограбувати вночі власного батька. Зрештою, намагаючись втекти від помсти односельців, вони гинуть у водах холодної осінньої ріки: «Ні, не уйти їм кари! Звинний молодий і сильний Гуцул Ілько підвів молот та зачеркнув ним колесо над своєю головою. Його жилаві рамена викинули його з силою навздогін Гедзі. Тільки свиснув, після нього роздався короткий стон та пронизливий крик Маргіти. Молот влучив Гедзу в голову і він, потопаючи, пірвав зі собою нещасну Маргіту» [19, с. 12]. Ці твори служили авторці радше для пропаганди, а як письменниця вона формувалася за цілком іншими естетичними стандартами.

Ранні її оповідання – «Далматинська мадонна», «Полудне», «Відтиск», «Дари життя», «Перші кроки» – були опубліковані на

сторінках часописів «Нові Шляхи» та «Назустріч». Вони нагадують поетичну прозу, настроєві есе, відзначаються яскравим візуально-чуттєвим сплавом і покликані до життя, як свідчать географічні назви й пейзажні реалії, мандрівкою Південною Далмацією: «Над казкою кришталевих морських скарбів сохнуть-тужать пінії-сестри. Сонце і вітер погризли кору рамен тих жилавих, пристрасно протягнених назустріч далеким шляхам і живому таємному морю. В їх ногах грається течія. На скелях згорблені їх тіні. Пісня їх – туга в неповоротну даль, на шлях, що не кінчиться ніколи» [21].

Перша прозова добірка С. Парфанович «Ціна життя» побачила світ у 1937 р. і стала доволі резонансним явищем у тогочасному літературному середовищі. До неї увійшли як згадані зразки поетичної прози, так і новели з реалістичними сюжетами, пов'язаними з лікарською практикою: «Авторка як лікар, використовуючи свій психологічно спостережливий досвід, реалістично висвітлила життя хворої людини в шпиталі та щоденному житті. Як чутливий митець, вона зазирнула в душу людини, приреченої на смерть або яка втрачає найближчу особу чи дитину» [32, с. 14], – зазначав колега-лікар, історик медицини Павло Пундій у нарисі з нагоди столітнього ювілею з дня народження письменниці.

Книга не залишилася непоміченою, зокрема, у щоденнику «Діло» (рубрика «Літературна сторінка») про неї відгукнувся М. Рудницький, в «Українській Книзі» – Є. Ю. Пеленський, в «Жіночій Долі» – О. Дучимінська, в «Новій Зорі» – О. Мох, у «Дзвонах» – М. Гнатишак.

Є. Ю. Пеленський відзначив суто графічне оформлення книги – гармонійне поєднання тексту та візуального ряду: «Рясно оздоблена заставними ілюстраціями перед кожним нарисом, що поміщені на окремих сторінках, з гарним укладом сторінки книжка просто вражає своєю стилевістю: до суворих нарисів так і немов підходить грубий шрифт і видержані в чорному, мов дереворити, рисунки Бутовича» [30].

На відміну від більшості авторів, зауважував М. Рудницький, професійні знання яких рідко коли помітні у їх творах, С. Парфанович як лікарка у своїх рисах «головну вагу кладе на досвіди із своєї професії» [33]. З огляду на заувагу, критик поділяє усі твори збірки на два типи: перші – «обсервації з життя, зроблені лікаркою

під час практики» та «поеми в прозі, переплітані міркуваннями про таємниці та красу життя». Усе ж переважають у книзі оповідання другого типу, незважаючи на поважний досвід, за власним висловом авторки, яка багато різних ситуацій бачила у житті. Критик висловлює кілька версій, в чому причина таких тематичних і сюжетних пріоритетів: від нахилу до лірики і до впливу тенденцій доби. Водночас М. Рудницький однозначно «маркує» тематичну меншість збірки як кращу її частину. Більше того: «Книжок, що описувалиб наше дійсне життя в нас страшенно мало, майже їх нема, і від цього явища книжка С. Парфанович не є винятком» [33].

Якщо В. Несторович формує певну панораму митців-лікарів, у ряд яких прагнув вписати і С. Парфанович, то М. Гнатишак з'ясовує причини привабливості цього типу творів для читача, вбачаючи у них певну сенсаційність: «Медицина, хірургія, лябораторія, шпиталь, операційна заля – все це речі, що подразнюють нерви сторонньої людини, відстрашують її і одночасно притягають» [2, с. 281]. Саме тому твори митців-медиків користуються читацькою увагою навіть тоді, коли їх мистецька вартість не надто висока. Та це не стосується книги «Ціна життя»: «Ні, Софія Парфанович виявила також чималий літературний талант, так що її книжка навіть якщо б не мала лікарської тематики, могла б зацікавити вже своїм дбайливим і талановитим опрацюванням. Читач знаходить тут не тільки цікаве середовище, але й інтелігентне, повне почуття міри й смаку літературне оформлення». Однак схвальний відгук про естетичне начало оповідань стає у рецензії точкою початку зворотного відліку. Бо, на гадку критика, запропоновані авторкою шляхи вирішення деяких суспільних проблем конфліктують із християнськими морально-етичними принципами. Саме естетична і культурна форма неначе б «присипляє увагу» читача: «З фіговими листочками ці погляди роблять доволі невинне вражіння, хоч є серед них і пропаганда зігнання плоду (“З-під права”, “Рішення”), і життя на віру (“За порадою”, “Материнство”, стор. 186), аморальність сильних одиниць (“Очі”, “На побоевищі”), евтаназія (“Евтаназія”) і т. ін. мудрощі, а навіть і явне богохульство (“Mater Dolorosa”, стор. 117), [...] негативні ідеї в інших оповіданнях подані в такій словесній шаті, що наївний некритичний читач може навіть нераз не догадуватися, в чому їх небезпека» [2, с. 282].

Справді, С. Парфанович прагнула узгодити моральні дилеми з логікою інтелекту, аналізувала явища евтаназії та штучного переривання вагітності у контексті християнської філософії на основі конкретних людських доль. Однак не виправдано, наприклад, трактувати як пропаганду евтаназії сюжет про дівчину, що вночі просила вкоротити їй віку, бо несла було терпіти біль, а згодом дякувала лікарці, яка не послухала її прохання, за мудрість, за ранок нового дня, за сонце, квіти і змогу дихати, бо не дні, а хвилини є для людини неоціненним скарбом. Сучасна дослідниця Л. Табачин вбачає у цій контроверсійності пошук сенсу людського життя і власне ствердження його цінності: «Розвиток сюжету – двоєдиний – зовнішній і внутрішній. Внутрішній сюжет будується в психологічних новелістичних нарисах письменниці за діалектною тріадою: теза – антитеза – синтез. За подібним архітектонічним принципом вирішується й художньо-філософська проблема перемоги життя над смертю у “Евтаназії”, побудованій на конфлікті “життя – смерть – життя”» [38, с. 12]. Образ з новели «Далматинська мадонна» пов’язує страждання матері, яка везе потягом важко хвору дитину і намагається втишити її біль, з болем Богородиці під хрестом, тому стогін хворих у лікарні письменниця узагальнює у згаданій новелі «Mater Dolorosa» як колективне страждання Христа, як гострий меч, що пробиває серце «матері людської».

Відповідаючи редакторці жіночого журналу «Нова Хата», що саме спонукало її до написання збірки нарисів «Ціна життя», С. Парфанович порушила питання зміни характеру літературних поколінь, а також цінності науково-популярних медичних видань, які мали на меті підняти освітній рівень жінок. Дехто зі старшого покоління не наважувався оприлюднювати свої літературні спроби, порівнюючи їх із творами Шевченка, Франка чи Коцюбинського: «Щойно наші молодші товариші, що брали літературу приступом, осмілили нас перейти поріг цієї святині з тим, що маємо. Звідтіля “спізнені дебюти”, “викінчена форма” і друге» [35]. Письменниця виявила немало сміливості, порушивши в літературній формі проблеми, що раніше не переступали межі «жіночого світу», і водночас захищаючи своє право на слово перед гострою критикою.

А критика справді була гострою, коли взяти до уваги рецензію О. Моха п. н. «Питання без відповіді. Нариси лікарки». Як і

Є. Ю. Пеленський, рецензент «Нової Зорі» відзначив «європейськість» книги, талановите мистецьке оформлення та літературний талант авторки: «29 дрібненьких нарисів, переважно з лікарської практики й асоціацій з нею звязаних. Вони щодо форми теж досить вдалі й навіть привабні. Мова чиста й гарна, майже не залишає побажань змінити в ній щонебудь» [8, с. 6]. Щодо розлогих пейзажно-настрєєвих описів, то критик вловлював перегук із творами польського письменника М. Хороманського, бенгальського – Р. Тагора, українського – О. Турянського, а щодо дидактичного характеру деяких оповідань – з О. Ржепецькою. Більше того, він вловив основний літературний нерв авторки – те, що вона «агітує», але не інтелектуально, а чуттєво. І це, очевидно, той момент, який поєднував її діяльність на ниві літератури та медичної просвіти, вона почувала себе вчителем супроти читача. Ключовим постає у рецензії питання: чого письменниця вчить? І хоч О. Мох визнає, що агітує вона «за гарними речами: материнством, любовю дітей, похвалою життя й природи», але водночас категорично твердить, немов теж ставить діагноз, що йдеться авторці головно «не про ці гарні речі», а про агітацію за самогубство, життя на віру, свідоме материнство. І якщо в оповіданні «Рішення» справді йдеться про намір жінки позбутися зачатої у лоні п'ятої дитини з огляду на економічну нужду та безробіття, то важко погодитися з висновком про те, що оповідання «Рейки»¹ є пропагандою самогубства. Його можна трактувати як типовий модерністичний твір із відкритим фіналом. У центрі оповідання – постать молодого батька: поки він святкував увечері народження сина, молода породілля раптово померла в лікарняній палаті. Чоловік прийшов зранку забрати дружину й дитину і ніяк не розуміє, як міг втратити жінку, з якою чекав цієї дитини і якій уже купив залізничний квиток: «Тільки його очі гляділи за вікно, в простір. Побачили там рейки. Невимовно довгі, пусті, безмежно самотні рейки, якими шлях утікав у даль. Здавалося, що вони виходили з його здивованих синіх очей» [26, с. 32]. Образ самотнього чоловіка з сином на руках на тлі залізничної колії переростає межі особистої трагедії, стаючи загальнофілософським, – ніхто не знає, яким є його квиток у майбутнє.

¹ Була передрукована 1943 р. у газетах «Миргородські Вісті» та «Бориспольські Вісті».

Рецензія О. Дучимінської на збірку, опублікована в «Жіночій Долі» в межах рубрики «Серед нових книжок», відрізняється перш за все гендерною домінантою: «Це правда жіночого світа, про яку друга половина світа нічого не знає, не догадується, які глибокі турботи та переживання мають ті, що родять і виховують світ» [4]. Авторка не полемізує безпосередньо з іншими рецензентами, лише зауважує, що «найкраща критика пера мужчини» не може бути дублюю, бо це незнаний для них світ – від перших хвилин новонародженої дівчинки до останніх бідної бабусі з притулку. Все ж полеміка відчутна опосередковано: те, що для О. Моха – пропаганда гріха, для О. Дучимінської – трагедія приреченої людини, покора долі і водночас прагнення до сонця, гімн якому поданий на початку збірки як своєрідний розлогий епіграф. Помилкою буде трактувати його лінійно, як прояв модерного пантеїзму, адже сонце вважалося божественним не тільки в язичницькому пантеоні, а й у християнському як символ Христа-сонця. І лікар, що бачить екзистенційний вимір, особливо зримо відчуває детермінованість життя і смерті вищими силами.

Гуманістичні мотиви С. Парфанович більш відчутні у її пізніших творах, зокрема у збірці «Інші Дні», де йдеться про облаштування пологової кімнати та догляд немовлят у яслах при німецькій фабриці для жінок-остарбайтерок, що було справжнім подвижництвом у тих умовах і врятувало не одне людське життя. У цій збірці виразно домінують оповідання, названі М. Рудницьким «обсерваціями з життя». Юрій Шерех у післямові до «Інших Днів» вводить цей реалістичний струмінь у стильовий контекст поглядів на літературу. Якщо перша збірка авторки нагадує критикові ще «сторінки з щоденника молодшої лікарки» поміж лірично-настрійними враженнями з навколишнього життя, в центрі яких – «передусім самовияв авторчиної душі», друга збірка «Загоріла полонина» прагне «закріпити на папері кусочок землі української – рідну їй Бойківщину», то третя є своєрідним синтезом, прагненням «до схоплення цілісності людини». Ця цілісність пов'язана зі складним шляхом пізнання життя і самопізнання. У ранніх творах С. Парфанович намагалася пов'язати літературу з наукою, пояснити закономірності життя з точки зору біології. Однак подальший життєвий досвід привів її, на думку критика, до іншого виміру пізнання закономір-

ностей людського життя: «Тепер авторка переконалася, що таємниця і глибінь життя не тільки і не стільки в біологічних клітинних процесах, скільки в душі людини. Другий – лікарський – фах авторки тепер допомагає їй у письменницькій праці, але вона тепер не з книжок і не через скло мікроскопу вчиться таємниць життя» [39, с. 140].

Другий аспект аналізу полягав у виокремленні в процесі творчої еволюції письменниці національної ідентифікації персонажів, бо коли події, описані у збірці «Ціна життя», теоретично могли трапитися у будь-якій країні, то вже персонажі збірки «Інші Дні» вписуються у дуже конкретний соціокультурний контекст – як історичний, так і національний: «Радісно вертаються додому романські народи. Найрадісніше італійці. Хоч не одного муляє журба і непевність, що буде дома. Але алкоголь, гульня й повні клунки підбадьорують. Скінчилась війна, скінчились бомби, скінчилась примусова праця!

Їдуть і їдуть і їдуть. Цілими валками.

На хідниках стоять люди в робітничих одягах. Щось знайоме в них. Це наші. Стоять, понуривши голову. Дивляться на радість, з якою інші вертаються, і йдуть у поле. Там присядуть десь на плоті, закурять і слухають журби, що смокче й нудьги, що шепче. Похитують головами і вирішують:

– Ні, не вернемось!

Це вони. Це українці. Але не всі» [18, с. 241].

Уривок з оповідання «Репатріяція» не є ескізом до студій з етнопсихології, а свідченням різного становища державних і бездержавних народів по закінченні Другої світової війни. Описуючи важку підневільну працю на німецькій фабриці українок переважно з УРСР, авторка побіжно зауважує, що тут вони все ж змогли придбати собі тонкі панчохи, яких раніше навіть не бачили, зробити перманент і навіть надбати певне майно. Та під час репатріації радянські емісари змушували усіх скласти надбане добро в одну купу, щоб поділити його «порівну». Багато українців розуміли, що їм нікуди повертатися, – в Радянському Союзі їх чекала ще більша неволя, аніж у Німеччині, вони були позбавлені батьківщини і, відповідно, радості повернутися до неї.

Все ж у творах С. Парфанович домінує життєствердне начало, що чи не найвиразніше проявилось в антитетичних новелах «На службі життю» та «Благословенна ніч» (мабуть, не випадково саме вони відкривають збірку «Інші Дні»). Сюжети їх, на перший погляд, доволі прості. У першій йдеться про те, як лікарі терміново оперують жінку в стані агонії через рак мозку, щоб зберегти життя її ненародженій дитині. Операція пройшла успішно, однак життя і смерть переплелися тут у нерозривному колообігу природи: не було радості материнства: мертва жінка «була схожа на нетривку рослину: зацвіла, видала овоч і від подуву морозного вітру лягла в'ялою жмінкою жовтого мертвого листя» [14, с. 10]. Натомість у другій новелі жінка, що готується народити здорову дитину після численних невдалих спроб, потрапляє у пологовий зал у момент початку бомбування міста. Усіх хворих евакуюють у бомбосховище, але лікар, що опікувався жінкою, створює довкола неї візію (чи ілюзію) спокою і миру: на стривожені питання породілі про шум, він відповідає, що це не ворожий наліт, а шум санітарних авт, вибухи пального в моторах і стукіт дверей: «Він [лікар], що ніколи не підніс власній жінці немовляти і що в нього не було власної благословенної ночі, благословляючими руками приймав великий дар природи і віддавав його чужій жінці. Йому він допоміг дозріти в тяжких днях війни й народитися дозволив у ніч заглади» [14, с. 15]. Ймовірно, що ця новела автобіографічна, адже С. Парфанович, хоч і допомогла побачити світ сотням дітей, сама не зазнала радості материнства. Вона виховала сина свого чоловіка Пилипа Волчука, а свідченням того, що була хорошою матір'ю, є не тільки широко цитовані спогади Романа Волчука про те, як вона йому малому читала пригодницькі книги в лікарні, а й напис на книзі «Інші Дні» – «накладом Р. Волчука».

Тема життєствердності, «хвали життю» – одна із традиційних тем нашої літератури, а в її наświetленні «Парфанович найближче стоїть до Михайла Коцюбинського» [39, с. 141], – наголошував Ю. Шерех. Та коли імпресіоністичні моменти, що споріднюють обох митців, – це сильна риса її стилю, то сюжети оповідань недостатньо опрацьовані, їм письменниця, на гадку критика, надає другорядну роль.

Кожен читач зможе знайти щось своє у цій галереї постатей, що, вирвані з рідного ґрунту, опинилися на чужині у складних

обставинах, які змушені були перемагати, щоб вижити. Однак коріння землі – поняття як географічне, так і духовне: «В серці кожного українця повинна бути його почуттєва Україна, заселена постатями й почуваннями. Письменник може тут багато зробити, – писав про завдання нашої літератури Юрій Липа. – Збірка новель Софії Парфанович вносить свою пайку в це заселення нашого серця постатями й почуваннями рідної землі» [39, с. 142].

Висновки. Творчість Софії Парфанович – це унікальне полотно з переплетінням досвіду, вражень та думок. Аналіз взаємодії цих різноаспектних складових дає змогу простежити специфіку реалізації лікарського досвіду в її публіцистичних і художніх творах, зокрема опублікованих на сторінках галицької преси міжвоєнної доби. Співпраця з часописами «Відродження», «Назустріч», «Народне Здоровля», «Нова Хата» та ін. стала широким тереном для документування нагальних суспільно-культурних проблем часу, реалізації ідей санітарної просвіти і водночас реалізації себе як митця. Резонанс, який викликали публікації С. Парфанович серед сучасників, засвідчив її сміливість порушувати питання, що тривалий час були в суспільстві табуйованими, прагнення оздоровити українську спільноту через антиалкогольну та антинікотинову пропаганду, але й водночас складну контроверсійну натуру цієї постаті. Її інтелектуальна спадщина настільки багата, що залишає простір для нових аспектів дослідження, формує своєрідний документ складної епохи ХХ ст., сповненої екзистенційних викликів для людства.

1. Актуальна справа. *Діло*. 1932. Ч. 233. 20 жовт. С. 6.
2. [Гнатишак М.]. Софія Парфанович: Ціна життя. Нариси. Львів 1937. Стор. 254, м. 8° [Рецензія]. *Дзвони*. 1937. Ч. 6/7. Черв./лип. С. 281–282. Підп.: *ме*.
3. Дещо про анонси й анонсовий принципіалізм. *Діло*. 1932. Ч. 237. 24 жовт. С. 3.
4. Дучимінська О. [Рецензія]. *Жіноча Доля*. 1937. Ч. 15/16. 1/15 серп. С. 23. Підп.: О. Д.
5. Злочинна реклама. *Відродження*. 1932. Ч. 10/11. Жовт./листоп. С. 137–139.
6. Лікарський збірник. На пошану Софії Парфанович. Нова серія. Львів-Чикаго: Наукове товариство імені Шевченка у Львові. 1999. Т. VI. 140 с.

7. Лушій С. Жанрово-стилістичні особливості української еміграційної прози періоду МУРу (1945–1948). *Слово і Час*. 2012. № 7. С. 3–16.
8. [Мох О.] Питання без відповіді. Нариси лікарки. *Нова Зоря*. 1937. Ч. 49. 4 лип. С. 6–7. Підп.: Араміс.
9. Несторович В. Творча силвета авторки. Парфанович С. *На схрещених дорогах*. Чикаго: Накладом автора, 1963. С. 7–15.
10. «Нова Хата» і старий побут. *Відродження*. 1931. Ч. 1. 15 січ. С. 12.
11. О. Г. Як накривати стіл. *Нова Хата*. 1931. Ч. 2. Лют. С. 12.
12. Парфанович С. Гігієна жінки у літі. *Народнє Здоровля*. 1937. Ч. 7/8. Лип./серп. С. 5.
13. Парфанович С. Два місяці. *Відродження*. 1932. Ч. 1. Січ. С. 1.
14. Парфанович С. Інші Дні. Новелі й нариси. Авґсбург: Накладом Р. Волчука, 1948. 143 с.
15. Парфанович С. Курець. *Відродження*. 1931. Ч. 6/8. 1 лип. С. 5–6.
16. Парфанович С. Лають нас... (У відповідь Вістникові і всім, що їм дошкулює наша «нагінка»). *Відродження*. 1937. Ч. 2. Лют. С. 20–23.
17. Парфанович С. Лютень – місяць протиалькоголь. боротьби. *Відродження*. 1931. Ч. 2. 15 лют. С. 18.
18. Парфанович С. На схрещених дорогах. Повість. Чикаго: Накладом автора, 1963. 420 с.
19. Парфанович С. Над рікою (Оповідання з життя гірників). *Відродження*. 1931. Ч. 10. 15 жовт. С. 11–12.
20. Парфанович С. Овочі, ярини та безалькогольні напитки. Львів, 1932. 72 с., іл.
21. Парфанович С. Полудне. *Назустріч*. 1936. Ч. 8. 15 квіт. С. 3.
22. Парфанович С. Правильне харчування. Львів, 1936. 72 с.
23. Парфанович С. Тютюн, здоров'я та народня господарка. *Відродження*. 1930. Ч. 7/9. 15 верес. С. 96–98.
24. Парфанович С. Уміркованість чи цілковита стриманість. *Відродження*. 1932. Ч. 9. Верес. С. 121–122.
25. Парфанович С. «Уступаючи сьогодні з становища голови...». *Відродження*. 1937. Ч. 4. Квіт. 1 с. обкл.
26. Парфанович С. Ціна життя. Нариси. Львів: Накладом Пилипа Волчука у Львові, 1937. 252 с.
27. Парфанович С. Що діється в Америці? *Відродження*. 1933. Ч. 1. Січ. С. 3–8.
28. Парфанович С. Що таке «матиця» і чому вона обсувається? *Народнє Здоровля*. 1937. Ч. 11. С. 3.
29. Парфанович С. Як повинні виглядати наші філії і кружки? *Відродження*. 1931. Ч. 12. 15 груд. С. 1–4.

30. [Пеленський Є. Ю.]. [Рецензія]. *Українська Книга*. 1938. Ч. 8/10. Жовт./груд. С. 156. Підп.: П.
31. Про раціональну відживу. *Діло*. 1928. Ч. 98. 5 трав. С. 4.
32. Пундій П. Софія Парфанович-Волчук – лікар, громадянка, письменниця. *Лікарський збірник. На пошану Софії Парфанович*. Нова серія. Львів; Чикаго: Накладом наукового товариства імені Шевченка у Львові, 1999. Т. VI. С. 8–16.
33. Рудницький М. Нариси лікарки. *Діло*. 1937. Ч. 139. 27 черв. С. 7. Підп.: м. р.
34. Савка М. Народне Здоровля. *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.*: іст.-бібліогр. дослідж. Львів: Світ, 2003. Т. 3: 1920–1939 рр., кн. 2: 1929–1939 рр. С. 678–682.
35. Серед наших письменниць: Софія Парфанович, Львів. *Нова Хата*. 1938. Ч. 6. 15 берез. С. 5.
36. Слово в прикрій справі. *Відродження*. 1936. Ч. 12. Груд. С. 170–173.
37. Супрун В. Сенсорно-перцептивна репрезентація концепту «жінка» в жіночій літературі української діаспори. *Південний архів. Філологічні науки*: зб. наук. пр. Херсон, 2018. Вип. LXXVI. С. 23–26.
38. Табачин Л. Художня проза Софії Парфанович. *Дивослово*. 1999. № 12. Груд. С. 11–12.
39. [Шерех Ю.] Третя збірка оповідань Софії Парфанович. Парфанович С. *Інші Дні. Новелі й нариси*. Авгсбург, 1948. С. 139–142. Підп.: Гр. Шевчук.
40. Яременко Л. Інтерпрофесійні культурно-просвітницькі комунікації доктора медицини С. Парфанович. *XIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти»*. Суми, 2017. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bits-tream-download/123456789/66501/1/journalism_education_2017.pdf.

References

1. (1932). Aktualna sprava [Actual Case], *Dilo*, no. 233, 20 zhovt., s. 6. (in Ukr.).
2. [Hnatyshak, M.]. (1937). Sofiiia Parfanovych: Tsina zhyttia. Narysy [Sofia Parfanovych: The Price of Life. Essays]. Lviv 1937. Stor. 254, m. 8° [Retsenziia], *Dzvony*, no. 6/7, cherv./lyp., s. 281–282, pidp.: mh. (in Ukr.).
3. (1932). Deshcho pro anonsy i anonsovyi pryntsiipializm [Something about Announcements and Announcement Principledness], *Dilo*, no. 237, 24 zhovt., s. 3. (in Ukr.).
4. Duchyminska, O. (1937). [Retsenziia] [Recension], *Zhinocha Dolia*, no. 15/16, 1/15 serp., s. 23, pidp.: O. D. (in Ukr.).

5. (1932). Zlochynna reklia ma [Harmful Advertising], *Vidrodzhennia*, no. 10/11, zhovt./lystop., s. 137–139. (in Ukr.).
6. (1999). Likarskyi zbirnyk. Na poshanu Sofii Parfanovych. Nova seriia [Medical Collection. In Honor of Sofia Parfanovych. New Series], Lviv-Chikago: Naukove tovarystvo imeni Shevchenka u Lvovi, t. VI, 140 s. (in Ukr.).
7. Lushchii, S. (2012). Zhanrovo-stylistychni osoblyvosti ukrainskoi emigratsiinoi prozy periodu MURu (1945–1948) [Genre and Stylistic Features of Ukrainian Emigration Prose of the MUR Period (1945–1948)], *Slovo i Chas*, no. 7, s. 3–16. (in Ukr.).
8. [Mokh, O.] (1937). Pytannia bez vidpovidy. Narysy likarky [Unanswered Questions. Doctor's Essays], *Nova Zoria*, no. 49, 4 lyp., s. 6–7, pidp.: Aramis. (in Ukr.).
9. Nestorovych, V. (1963). Tvorchyia sylveta avtorky [The Author's Creative Portrait], Parfanovych S. *Na skhreshchenykh dorohakh*, Chikago: Nakladom avtora, s. 7–15. (in Ukr.).
10. (1931). «Nova Khata» i staryi pobut [«Nova Khata» and Old Way of Life], *Vidrodzhennia*, no. 1, 15 sich., s. 12. (in Ukr.).
11. O. H. (1931). Yak nakryvaty stil [How to Serve a Table], *Nova Khata*, no. 2, liut., s. 12. (in Ukr.).
12. Parfanovych, S. (1937). Hihiena zhinky u liti [Women's Hygiene in Summer], *Narodnie Zdorovia*, no. 7/8, lyp./serp., s. 5. (in Ukr.).
13. Parfanovych, S. (1932). Dva misiatsi [Two Months], *Vidrodzhennia*, no. 1, sich., s. 1. (in Ukr.).
14. Parfanovych, S. (1948). Inshi Dni. Noveli i narysy [Other Days. Short Stories and Essays], Avgsburg: Nakladom R. Volchuka, 143 s.
15. Parfanovych, S. (1931). Kurets [Smoker], *Vidrodzhennia*, no. 6/8, 1 lyp., s. 5–6. (in Ukr.).
16. Parfanovych, S. (1937). Laiut nas... (U vidpovid Vistnykovi i vsim, shcho yim doshkuliue nasha «nahinka») [They Scold us... (In Response to the Vistnyk and to the Everyone who is Annoyed by our «Oppression»)], *Vidrodzhennia*, no. 2, liut., s. 20–23. (in Ukr.).
17. Parfanovych, S. (1931). Liuten – misiats protyalkohol. borotby [February is the Month of Anti-alcohol Struggle], *Vidrodzhennia*, no. 2, 15 liut., s. 18. (in Ukr.).
18. Parfanovych, S. (1963). Na skhreshchenykh dorohakh. Povist [On Crossed Roads. Story], Chikago: Nakladom avtora, 420 s. (in Ukr.).
19. Parfanovych, S. (1931). Nad rikoiu (Opovidannia z zhyttia hirnykiv) [Above the River (Stories from Miners' Life)], *Vidrodzhennia*, no. 10, 15 zhovt., s. 11–12. (in Ukr.).

20. Parfanovych, S. (1932). Ovochi, yaryny ta bezalkoholni napytky [Vegetables and Soft Drinks], Lviv, 72 s., il. (in Ukr.).
21. Parfanovych, S. (1936). Poludne [Noon], *Nazustrich*, no. 8, 15 kvit., s. 3. (in Ukr.).
22. Parfanovych, S. (1936). Pravylyne kharchuvannia [Proper Nutrition], Lviv, 72 s. (in Ukr.).
23. Parfanovych, S. (1930). Tiutiun, zdorovia ta narodnia hospodarka [Tobacco, Health and the National Economy], *Vidrodzhennia*, no. 7/9, 15 veres., s. 96–98. (in Ukr.).
24. Parfanovych, S. (1932). Umirkovanist chy tsilkovyta strymanist [Temperance or Total Restraint], *Vidrodzhennia*, no. 9, veres., s. 121–122. (in Ukr.).
25. Parfanovych, S. (1937). «Ustupaiuchy sohodni z stanovyshcha holovy...» [Leave the Position of Chairman Today], *Vidrodzhennia*, no. 4, kvit., 1 s. obkl. (in Ukr.).
26. Parfanovych, S. (1937). Tsina zhyttia. Narysy [The Price of Life. Essays], Lviv: Nakladom Pylypa Volchuka u Lvovi, 252 s. (in Ukr.).
27. Parfanovych, S. (1933). Sheho diietsia v Amerytsi? [What's Going on in America?], *Vidrodzhennia*, no. 1, sich., s. 3–8. (in Ukr.).
28. Parfanovych, S. (1937). Sheho take «matytsia» i chomu vona obsuvaietsia? [What is the «Womb» and Why it is Wandering], *Narodnie Zdorovlia*, no. 11, s. 3. (in Ukr.).
29. Parfanovych, S. (1931). Yak povynni vyhliadaty nashi filii i kruzhky? [What Should our Affiliates and Branches Look Like?], *Vidrodzhennia*, no. 12, 15 hrud., s. 1–4. (in Ukr.).
30. [Pelenskyi, Ye. Yu.] (1938). [Retsenziia] [Recension], *Ukrainska Knyha*, no. 8/10, zhovt./hrud., s. 156, pidp.: P. (in Ukr.).
31. (1928). Pro ratsionalnu vidzhyvu [About Rational Nutrition], *Dilo*, no. 98, 5 trav., s. 4. (in Ukr.).
32. Pundii, P. (1999). Sofia Parfanovych-Volchuk – likar, hromadianka, pysmennytsia [Sofia Parfanovych-Volchuk – Doctor, Citizen, Writer], *Likarskyi zbirnyk. Na poshanu Sofii Parfanovych. Nova seriia*, Lviv-Chikago: Nakladom naukovohto tovarystva imeni Shevchenka u Lvovi, t. VI, s. 8–16. (in Ukr.).
33. Rudnytskyi, M. (1937). Narysy likarky [Doctor's Essays], *Dilo*, no. 139, 27 cherv., s. 7. Pidp.: m. r. (in Ukr.).
34. Savka, M. (2003). Narodnie Zdorovlia, *Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939: ist.-bibliohr. doslidzh.*, Lviv: Svit, 2003, t. 3: 1920–1939, kn. 2: 1929–1939, s. 678–682. (in Ukr.).

35. (1938). Sered nashykh pysmennyts: Sofiia Parfanovych, Lviv [Among our Writers: Sofia Parfanovych, Lviv], *Nova Khata*, no. 6, 15 berez., s. 5. (in Ukr.).
36. (1936). Slovo v prykrui spravi [A word in an Annoying Case], *Vidrodzhennia*, no. 12, hrud., s. 170–173. (in Ukr.).
37. Suprun, V. (2018). Sensorno-pertseptyvna reprezentatsiia kontseptu «zhinka» v zhinochii literaturi ukrainskoi diaspory [Sensory-perceptual Representation of the «Woman» Concept of in the Ukrainian Diaspora Women’s Literature], *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky: zb. nauk. pr.*, Kherson, vyp. LXXVI, s. 23–26. (in Ukr.).
38. Tabachyn, L. (1999). Khudozhnia proza Sofii Parfanovych [Sofia Parfanovich’s Artistic Prose], *Dyvoslovo*, no. 12, hrud., s. 11–12. (in Ukr.).
39. [Sherekh, Yu.] (1948). Tretia zbirka opovidan Sofii Parfanovych. [The Third Collection of Sofia Parfanovich’s Stories], Parfanovych S. *Inshi Dni. Noveli i narysy*, Avgzburg, s. 139–142, pidp.: Hr. Shevchuk. (in Ukr.).
40. Yaremenko, L. (2017). Interprofesiini kulturno-prosvitnytski komunikatsii doktora medytsyny S. Parfanovych [Interprofessional cultural and educational communications of doctor of medicine S. Parfanovych], *XIII Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Zhurnalistska osvita v Ukraini: svitovi profesiini standarty»*. Sumy. Retrieved from https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/66501/1/journalism_education_2017.pdf.

Mariana Komarytsia

SOFIA PARFANOVYCH’S ARTISTIC AND JOURNALISTIC LEGACY: WORD – PERSONALITY – AGE

The article focuses on the journalistic and literary achievements of Sofia Parfanovych – a doctor, writer, opinion journalist, editor, and a public figure – in the context of interdisciplinarity. Her active public stance as one of the leaders of the Ukrainian temperance society *Vidrodzhennia*, a member of the Ukrainian Medical and Hygienic Society, and Shevchenko Scientific Society encouraged educational activities in the Galician interwar press. She collaborated with periodicals such as *Vidrodzhennia*, *Zhinocha Dolia*, *Likarskyi Vistnyk*, *Narodnie Zdorovia*, *Nova Khata*, etc. They published articles, stories, and discussions on a healthy lifestyle, healthy eating and threats posed by tobacco and alcohol, special attention was given to women’s health and child care. Many publications combined journalism and literature. For purely lit-

erary works – short stories and essays – O. Parfanovych used her experience as a medical practitioner. They were first published in the press (*Nazustrich, Dilo*, etc.), and later were included in the collections *Tsina Zhyttia* (Lviv, 1937) and *Inshi Dni* (Augsburg, 1948), producing strong reverberations in the Ukrainian literary environment. The article elaborates on a broad panorama of reception – i.e., reviews published in 1937 in the periodicals such as *Dzvony, Zhinocha Dolia, Nova Zoria, Nova Khata*, and *Ukrayinska Knyha*, written by M. Hnatyshak, O. Duchyminska, O. Mokh, M. Rudnytskyi, as well as reviews by Yu. Sherekh and V. Nesterovych of the MUR (Artistic Ukrainian Movement) era. Critics argued that the first collection mostly includes «observations of life», and the second focuses on studying the laws of life with greater philosophical and psychological depth. The reviewers' debates are analysed on a comparative basis, factors associated with mentality and gender are shown to account for differences in approaches while emphasizing the clear-cut national principles of the writer's creative work.

Keywords: Sofia Parfanovych, Galician interwar press, medicine, abstinence, literary criticism, interdisciplinarity.

УДК 070.421:655.41](477)''19''(092)

Зоряна НАКОНЕЧНА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0425-2064>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова

бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: n_zoria@ukr.net

ЛЕВ ЧУБАТИЙ (1895–1966): НЕВІДОМІ ФАКТИ
БІОГРАФІЇ РЕДАКТОРА ВИДАВНИЧОГО КОНЦЕРНУ
«УКРАЇНСЬКА ПРЕСА»

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-15](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-15)

Досліджено невідомі факти життєпису одного з редакторів львівського видавничого концерну «Українська Преса». На основі публікацій часопису «Діло» (Львів, 1880–1939), періодичного видання